

Likeverdig opplæring for blinde og sterkt svaksynte elever

Hva vi kan lære av opplæringstilbudet til hørselshemmede elever

Om brosjyren: Denne brosjyren er utarbeidet av Foreldre til blinde barn (FTBB) og bygger på gjeldende lovverk, læreplaner og offentlige dokumenter om opplæring av hørselshemmede og synshemmede elever.

Utgitt av Foreldre til blinde barn (FTBB), 2026. Dette er den universelt utformede A4-utgaven av brosjyren. En trykkversjon som kan brettes til et hefte, finner du på www.ftbb.no.

Innhold

1. Sammendrag
2. Innledning
3. Dette sier opplæringsloven
4. Ulike organiseringer av opplæringstilbudet
5. «Se mitt språk» – et godt tilbud som familier med synshemmede barn også trenger
6. Veien mot likeverdige rettigheter
7. Om Foreldre til blinde barn

Sammendrag

Mange foreldre er ikke klar over at opplæringen av hørselshemmede og blinde elever er organisert på ulike måter i norsk skole. Begge elevgruppene har et alvorlig sansetap, men staten har gjennom ulikt lovverk valgt ulike løsninger for dem.

Hørselshemmede elever har egne læreplaner, særskilte språkrettigheter og tilgang til tegnspråklige læringsmiljøer. Blinde og sterkt svaksynte elever har rett til opplæring i punktskrift, mobilitet og tekniske hjelpemidler, men det finnes ikke egne læreplaner, nasjonale kompetansemål eller lovfestede krav til synspedagogisk kompetanse. Dette fører til stor variasjon i kvaliteten på opplæringen som gis til blinde og sterkt svaksynte elever.

Foreldre til hørselshemmede barn får tilbud om omfattende opplæring gjennom Statpeds kursrekke «Se mitt språk», mens det ikke finnes et tilsvarende nasjonalt tilbud for familier med blinde og sterkt svaksynte barn.

FTBB mener det første steget bør være å løfte tilbudet til blinde og sterkt svaksynte elever opp på samme nivå som tilbudet til hørselshemmede elever.

FTBB mener at det er behov for:

1. at punktskrift anerkjennes som et skriftsystem i språkloven
2. egne læreplaner for blinde og sterkt svaksynte elever
3. en lovfestet rett til synspedagogisk kompetanse

Målet er at alle blinde og sterkt svaksynte elever skal få et mer forutsigbart og likeverdig opplæringstilbud, uavhengig av hvor i landet de bor.

Innledning

Både hørselshemmede og synshemmede elever har behov for spesialisert opplæring for å kunne delta på lik linje med andre elever. Begge gruppene har et alvorlig sansetap som påvirker hvordan de lærer, kommuniserer og tilegner seg informasjon. De har behov for spesialisert kompetanse, tilrettelagte læringsressurser og pedagogiske metoder som er tilpasset deres forutsetninger. Samtidig er opplæringen av de to elevgruppene organisert på ulike måter i norsk skole. Denne brosjyren beskriver noen av disse forskjellene og belyser hvordan tilbudet til blinde og sterkt svaksynte elever kan videreutvikles.

Gjennom mange år har myndigheter, fagmiljøer og interesseorganisasjoner bidratt til å utvikle gode ordninger for hørselshemmede elever. Disse ordningene viser hvordan samfunnet kan legge til rette for elever med særlige opplæringsbehov gjennom tydelige rettigheter, spesialisert kompetanse og tilpassede opplæringsløp.

FTBB mener at disse ordningene er viktige og riktige. Vi ønsker ikke mindre for hørselshemmede elever, men at blinde og sterkt svaksynte elever og deres foreldre skal få et tilsvarende tilbud.

Mens hørselshemmede elever har egne læreplaner, lovfestede språkrettigheter og tilgang til tegnspråklige opplæringsmiljøer, er opplæringen til blinde og sterkt svaksynte elever i større grad basert på individuell tilrettelegging ved den enkelte skole.

Forskjellene i korte trekk

	Hørselshemmede elever (med rett til tegnspråkopplæring)	Blinde og sterkt svaksynte elever
Egne læreplaner	Ja – i norsk tegnspråk, norsk, engelsk samt drama og rytmikk	Nei
Opplæring i grunnleggende ferdigheter	Del av ordinær fag- og timefordeling	Tilleggstimer, i praksis før eller etter skoletid. Anbefalte opplæringsmål fra Utdanningsdirektoratet, men ingen klare rammer eller forventninger til progresjon
Kompetansemål som tar hensyn til sansetapet	Ja – tydelige mål for innhold og progresjon	Nei – men muligheter for lokal tilpasning
Spesialisert læringsmiljø	Rett til tegnspråklige læringsmiljøer ved behov	Ingen tilsvarende rett
Lærerkompetanse	Krav til formell relevant kompetanse, men opplæringen kan gis på en annen skole	Ingen lovfestet rett til synspedagogisk kompetanse
Opplæring for foreldre	«Se mitt språk» fra Statped, fram til barnet fyller 16 år	Ingen tilsvarende nasjonal kursrekke

Dette sier opplæringsloven

Opplæringsloven fra 2023 gir både hørselshemmede og blinde og sterkt svaksynte elever egne rettigheter. Rettighetene er likevel formulert ulikt. Hørselshemmede elever har rett til opplæring i og på

norsk tegnspråk, det vil si både å lære språket og å få undervisningen på det. Blinde og sterkt svaksynte elever har rett til nødvendig opplæring i punktskrift.

	Hørselshemmede elever	Blinde og sterkt svaksynte elever
Grunnskolen	**§ 3-4:** Rett til opplæring i og på norsk tegnspråk. Mangler skolen lærere som kan gi opplæringen, kan den gis på en annen skole. Kommunen skal tilby en del av opplæringen i et tegnspråklig miljø når det er nødvendig.	**§ 3-5:** Rett til nødvendig opplæring i punktskrift.
Videregående	**§ 6-3:** Rett til opplæring med tegnspråktolk, eller til å gå på en skole med opplæring i og på norsk tegnspråk.	**§ 6-4:** Rett til nødvendig opplæring i punktskrift.
Voksne	**§ 19-9:** Rett til opplæring i norsk tegnspråk, med tolk eller på tegnspråk.	**§ 19-10:** Rett til opplæring i punktskrift og mobilitetstrening.
Mobilitet og hjelpemidler	**§ 11-5:** Rett til tekniske hjelpemidler og opplæring i bruken av dem (gjelder alle elever).	**§ 11-5:** Samme rett til hjelpemidler, og i tillegg rett til nødvendig opplæring i mobilitet.
Opplæringsspråk	**§ 15-1:** Norsk tegnspråk er ett av tre opplæringsspråk, sammen med norsk og samisk.	Punktskrift er ikke nevnt.

Forskjellen henger sammen med at norsk tegnspråk er et eget språk, mens punktskrift er et skriftsystem. Loven sier derfor ingenting om undervisning gjennom punktskrift, om et punktskriftmiljø eller om lærernes kompetanse i punktskrift. Dette er en viktig grunn til at FTBB mener punktskrift må anerkjennes som skriftsystem i språkloven.

Kilde: Opplæringsloven (LOV-2023-06-09-30).

Ulike organiseringer av opplæringstilbudet

Læreplaner og timetall

Elever med hørselshemming som har rett til opplæring i og på norsk tegnspråk, følger egne læreplaner og en egen fag- og timefordeling. Det er utviklet egne læreplaner i norsk tegnspråk, norsk for elever med tegnspråk, engelsk for elever med tegnspråk samt drama og rytmikk for elever med tegnspråk. Disse læreplanene er en del av det nasjonale læreplanverket og gir tydelige kompetansemål, krav til progresjon og forventninger til elevenes utvikling gjennom skoleløpet.

Blinde og sterkt svaksynte elever har på sin side rett til opplæring i punktskrift, tekniske hjelpemidler og mobilitet. Dette er grunnleggende ferdigheter som er nødvendige for å kunne lese, skrive, orientere seg og følge undervisningen på en selvstendig måte. I motsetning til opplæringen for tegnspråklige elever inngår denne opplæringen ikke i den ordinære fag- og timefordelingen, men gis som tilleggstimer utenfor den ordinære undervisningen.

I praksis betyr dette at opplæringen gjennomføres før eller etter skoletid. For blinde og sterkt svaksynte elever er dette ikke et frivillig tilleggstilbud, men opplæring i ferdigheter som er nødvendige for å få utbytte av den ordinære undervisningen. Når slik opplæring legges utenfor skoletiden, påføres eleven en ekstra belastning som andre elevgrupper ikke har. Dette rammer en elevgruppe som allerede bruker betydelige ressurser på å kompensere for synstapet i skolehverdagen.

FTBB kjenner ikke til andre elevgrupper i norsk skole som mottar nødvendig opplæring i grunnleggende ferdigheter utenfor den ordinære timerammen for å kunne få tilgang til den ordinære undervisningen. For hørselshemmede elever er den tilsvarende opplæringen integrert i skoletilbudet gjennom egne læreplaner og eget timetall. Slik bør det være for elever som trenger opplæring i grunnleggende ferdigheter på grunn av et sansetap.

Kompetansemål og progresjon

Det finnes ingen nasjonale læreplaner med kompetansemål for punktskrift, bruk av tekniske hjelpemidler eller mobilitet. Utdanningsdirektoratet har utarbeidet anbefalte opplæringsmål, men disse har ikke samme status som læreplanene som gjelder for tegnspråklige elever.

Fraværet av læreplaner innebærer også at det ikke finnes nasjonalt fastsatte krav til innhold, progresjon eller forventet kompetanseutvikling. Skoler og kommuner står derfor langt friere til å avgjøre hva eleven skal lære, hvor mye opplæring som skal gis, og hvor raskt ferdighetene skal utvikles.

For blinde og sterkt svaksynte elever er punktskrift, mobilitet og bruk av tekniske hjelpemidler grunnleggende forutsetninger for læring i alle fag. Når det ikke finnes nasjonale kompetansemål som beskriver hva eleven skal mestre på ulike trinn i skoleløpet, blir kvaliteten på opplæringen i stor grad avhengig av lokale ressurser og lokal kompetanse. Resultatet er at elever med tilnærmet like behov kan få svært ulik opplæring og utvikle ferdighetene sine i svært ulikt tempo, avhengig av hvilken skole eller kommune de går i.

Læreplanene for tegnspråklige elever viser hvordan dette kan sikres, med tydelige mål for innhold, progresjon og kompetanseutvikling gjennom hele skoleløpet.

Kompetanse og læringsmiljø

Det er også forskjeller når det gjelder kompetanse og læringsmiljø. Opplæringsloven gir hørselshemmede elever rett til opplæring i og på norsk tegnspråk og, ved behov, tilgang til tegnspråklige læringsmiljøer. Kommunene har ansvar for å sørge for formell tegnspråkkompetanse i opplæringen.

For blinde og sterkt svaksynte elever finnes det ingen tilsvarende rett til synsfaglige læringsmiljøer. Myndighetene anbefaler at opplæringen gis av personale med synspedagogisk kompetanse, men det finnes ingen nasjonale krav som sikrer at slik kompetanse faktisk er tilgjengelig for eleven. Hørselshemmede elever har også lovfestede rettigheter som skal sikre tegnspråkkompetanse i opplæringen. Har skolen ikke lærere som kan gi opplæring i tegnspråk, kan opplæringen gis på en annen skole, og i videregående har eleven rett til tegnspråktolk. For blinde og sterkt svaksynte elever finnes det ingen tilsvarende rett til lærere med synspedagogisk kompetanse. De er derfor helt avhengige av at skolen selv velger å innhente formell kompetanse.

Derfor er synspedagogisk kompetanse viktig

- Punktskrift, mobilitet og bruk av tekniske hjelpemidler er grunnleggende forutsetninger for læring i alle fag.
- Blinde og sterkt svaksynte elever trenger spesialiserte pedagogiske metoder.
- Med denne kompetansen kan lærerne tilpasse undervisningen til hvordan eleven innhenter og bearbeider informasjon.
- Uten slik kompetanse får elevene redusert tilgang til undervisningen, lavere grad av selvstendighet og dårligere muligheter til å nå sitt faglige potensial.

Synspedagogisk kompetanse er derfor en forutsetning for at blinde og sterkt svaksynte elever skal kunne nå sitt potensial.

Spørsmålet handler ikke bare om elevens opplæring i skolen. Også foreldre og familier spiller en sentral rolle i barnets utvikling, læring og selvstendighet. På dette området finnes det også betydelige forskjeller mellom tilbudet til familier med hørselshemmede barn og familier med synshemmede barn.

«Se mitt språk» – et godt tilbud som familier med synshemmede barn også trenger

Foreldre til hørselshemmede barn har mulighet til å delta på «Se mitt språk», et offentlig opplæringstilbud i norsk tegnspråk som tilbys av Statped. Tilbudet er utviklet for foresatte til barn som har vedtak om opplæring i eller i og på norsk tegnspråk, og følger familien gjennom store deler av barnets oppvekst.

Kurset består av flere kursuker gjennom oppveksten og varer fram til året barnet fyller 16 år. Foresatte kan delta på mellom én og fire kursuker hvert skoleår, noe som over tid utgjør et omfattende opplæringsløp med fokus på språk, kommunikasjon, læring og deltakelse. Dette gir familiene mulighet til å bygge kompetanse i takt med barnets utvikling og behov.

«Se mitt språk»

- **1–4** kursuker hvert skoleår
- **16 år:** tilbudet varer fram til året barnet fyller 16
- **Hele familien:** aktiviteter for barnet og søsken, opphold dekkes ved lang reisevei

Målet med «Se mitt språk» er å gi foresatte ferdigheter i norsk tegnspråk slik at de kan kommunisere med barnet og barnets nettverk. I tillegg får foreldrene kunnskap om grunnleggende tegnspråkteori, innsikt i døves språk, kultur og historie, samt kunnskap om tospråklighet i norsk og norsk tegnspråk.

Tilbudet omfatter ikke bare foreldrene. Når foresatte deltar på kurs, tilbys også aktiviteter for barnet og eventuelle søsken. Statped dekker opphold for hele familien ved lengre reiseavstand, og foresatte kan i enkelte tilfeller ha rett til permisjon og opplæringspenger gjennom NAV.

«Se mitt språk» bygger på en erkjennelse av at foreldre trenger kunnskap, språkkompetanse og nettverk for å kunne støtte et barn med hørselshemming på best mulig måte gjennom oppveksten.

Foreldre til blinde og sterkt svaksynte barn har mange av de samme behovene for kunnskap og opplæring. Foreldrene forventes å støtte barnets utvikling i alt fra punktskrift og tekniske hjelpemidler til mobilitet, ADL-ferdigheter (aktiviteter i dagliglivet), synspedagogikk og skolefaglig tilrettelegging. Likevel finnes det ikke et tilsvarende nasjonalt opplæringsprogram for disse familiene.

Foreldre må derfor selv skaffe seg kunnskap om hvordan et blindt eller sterkt svaksynt barn lærer, leser, skriver, orienterer seg og utvikler selvstendighet. Dette er ferdigheter som er avgjørende både for utdanning, deltakelse i samfunnet og et selvstendig voksenliv.

En nasjonal kursrekke for familier med synshemmede barn

På samme måte som «Se mitt språk» er etablert for familier med hørselshemmede barn, er det behov for en nasjonal kursrekke for familier med synshemmede barn. Et slikt tilbud bør omfatte punktskrift, mobilitet, tekniske hjelpemidler, ADL-ferdigheter, synspedagogikk, inkludering og tilrettelegging i utdanningsløpet. Dette vil gi foreldre bedre forutsetninger for å støtte barnets læring og utvikling gjennom hele skoleløpet.

Veien mot likeverdige rettigheter

Veien mot likeverdig opplæring for blinde og sterkt svaksynte elever går gjennom tydeligere rettigheter, egne læreplaner og krav til synspedagogisk kompetanse.

Hørselshemmede og synshemmede elever har ulike behov og vil ikke nødvendigvis være tjent med identiske løsninger. Samtidig viser erfaringene fra opplæringen av hørselshemmede elever hvordan tydelige rettigheter, læreplaner og krav til spesialisert kompetanse kan bidra til et mer forutsigbart og likeverdig opplæringstilbud.

Hørselshemmede elever har blant annet egne læreplaner knyttet til tegnspråk, lovfestede rettigheter til opplæring i og på tegnspråk og et etablert system for å sikre nødvendig kompetanse. For blinde og sterkt svaksynte elever finnes det riktignok rettigheter til opplæring i punktskrift, mobilitet og bruk av tekniske hjelpemidler, men det mangler et tilsvarende helhetlig og rettighetsbasert system for å sikre kvalitet, kompetanse og progresjon i opplæringen.

Konsekvensen er at kvaliteten på opplæringen ofte blir avhengig av lokale ressurser, økonomiske prioriteringer og hvor mye kunnskap den enkelte skole har om synstap. For mange familier innebærer dette en kontinuerlig kamp for å sikre nødvendig tilrettelegging og tilgang til synspedagogisk kompetanse.

Et opplæringstilbud som i stor grad er avhengig av tilfeldigheter, kan vanskelig beskrives som likeverdig.

Internasjonale modeller: ECC og DUL

Internasjonalt viser modeller som Expanded Core Curriculum (ECC) at elever med synstap har behov for systematisk opplæring innen kompetanseområder som går ut over de ordinære skolefagene.

Ferdigheter innen blant annet punktskrift, mobilitet, bruk av hjelpemidler, selvstendighet, sosial deltakelse og tilgang til informasjon er avgjørende for at eleven skal kunne nå sitt faglige og personlige potensial.

I Danmark er ECC oversatt og videreutviklet til De Udvidede Læringsmål (DUL). DUL tydeliggjør at synshemmede elever har opplæringsbehov som går utover den ordinære læreplanen, og beskriver ferdigheter og kompetanseområder som er nødvendige for læring, deltakelse og selvstendighet. Modellen viser hvordan slike kompetanseområder kan systematiseres og integreres i opplæringen.

Disse kompetanseområdene utgjør etter FTBBs syn et naturlig faglig utgangspunkt for utviklingen av egne læreplaner for blinde og sterkt svaksynte elever.

FTBB mener derfor at tiden er inne for å etablere et tydeligere juridisk og pedagogisk fundament for opplæringen av blinde og sterkt svaksynte elever. Målet er ikke særbehandling eller lavere krav, men likeverdige muligheter til læring, deltakelse og mestring.

For å oppnå dette mener vi at det er behov for tre grunnleggende endringer:

1. Punktskrift må anerkjennes som et skriftsystem i språkloven.
2. Blinde og sterkt svaksynte elever må få egne læreplaner.
3. Retten til synspedagogisk kompetanse må lovfestes.

Målet er at alle blinde og sterkt svaksynte elever skal få tilgang til nødvendig synspedagogisk kompetanse og et likeverdig opplæringstilbud, uavhengig av hvor i landet de bor.

Tre forslag som henger sammen

De tre forslagene henger tett sammen. For å kunne utvikle egne læreplaner for blinde og sterkt svaksynte elever, må punktskrift anerkjennes som et skriftsystem i språkloven. Egne læreplaner vil igjen gjøre det mulig å stille krav til synspedagogisk kompetanse hos dem som skal undervise etter læreplanene.

Punktskrift er ikke bare et hjelpemiddel, men lese- og skriftspråket til mennesker som ikke kan bruke visuell skrift. Når dette anerkjennes i lovverket, kan det legges et faglig og juridisk grunnlag for egne læreplaner som beskriver hvilke ferdigheter og kompetanseområder elever med synstap trenger for å kunne lære, delta og utvikle seg på lik linje med andre elever.

Med egne læreplaner på plass kan det også stilles krav til relevant synspedagogisk kompetanse i forskrift til opplæringsloven. Det vil bidra til at elever med synstap møter lærere og fagpersoner med nødvendig kunnskap om blant annet punktskrift, hjelpemidler, orientering og mobilitet og synspedagogikk. Slik kan retten til synspedagogisk kompetanse bli en reell og håndhevbar rettighet.

Det kan ved første øyekast fremstå som omfattende endringer, men dette er i stor grad en konsekvens av hvordan dagens lovverk er bygget opp. Skal blinde og sterkt svaksynte elever få samme mulighet til en systematisk og rettighetsbasert opplæring som hørselshemmede elever har i dag, må det etableres et tilsvarende juridisk og pedagogisk fundament.

FTBB mener at fremtidige læreplaner for blinde og sterkt svaksynte elever bør bygge på prinsippene i Expanded Core Curriculum (ECC), kjent i Danmark som De Udvidede Læringsmål (DUL). Dette er en internasjonalt anerkjent opplæringsmodell som beskriver de ferdighetene elever med synstap trenger i tillegg til den ordinære opplæringen for å kunne oppnå selvstendighet, sosial deltakelse og

faglig utvikling. Samtidig må læreplanene videreutvikles etter hvert som forskning, teknologi og synspedagogisk kunnskap utvikler seg.

Et spørsmål om menneskerettigheter

FTBB vil arbeide videre for å få på plass disse endringene. Etter vårt syn handler dette ikke bare om utdanningspolitikk, men om grunnleggende menneskerettigheter. FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) gjelder som norsk lov gjennom menneskerettsloven og skal sikre at personer med funksjonsnedsettelse har de samme mulighetene og rettighetene som andre borgere.

CRPD likestiller punktskrift og tegnspråk

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) skal sikre barn med funksjonsnedsettelse en inkluderende og likeverdig opplæring. I artikkelen om utdanning (artikkel 24) står punktskrift og tegnspråk side om side. Statene skal legge til rette for at barn lærer punktskrift og tegnspråk, og de skal ansette lærere som er kvalifisert i tegnspråk og/eller punktskrift.

Konvensjonen skiller altså ikke mellom de to. Det bør heller ikke norsk lov gjøre.

FTBB mener at dagens regelverk bør vurderes i lys av prinsippene om likeverd, inkludering og ikke-diskriminering. Hørselshemmede elever har i dag læreplaner, kompetansemiljøer og tydelig regulerte rettigheter knyttet til sine opplæringsbehov. Det er naturlig å vurdere om blinde og sterkt svaksynte elever har tilsvarende forutsetninger for å få et likeverdig opplæringstilbud.

FTBB mener erfaringene fra ordningene for hørselshemmede elever kan være et viktig utgangspunkt når opplæringstilbudet til blinde og sterkt svaksynte elever skal videreutvikles.

FTBB ønsker at blinde og sterkt svaksynte elever skal få de samme mulighetene til læring, deltakelse, mestring og selvstendighet som andre barn og unge i norsk skole.

Likeverdig opplæring handler ikke om at alle elever skal få det samme, men om at alle elever skal få det de trenger for å kunne utvikle seg og nå sitt potensial.

Om Foreldre til blinde barn

Foreldre til blinde barn (FTBB) er en interesseorganisasjon som arbeider for blinde og sterkt svaksynte barns rettigheter. Vi har særlig fokus på habilitering, skole, utdanning, inkludering, synspedagogikk og digital tilgjengelighet.

FTBB tilbyr informasjon, likepersonsarbeid og støtte til familier, samtidig som vi arbeider for systemforbedringer på nasjonalt nivå.

Besøk oss på www.ftbb.no.

Støtt vårt arbeid

Du kan gi en gave til FTBB med Vipps ved å skanne QR-koden, eller ved å bruke Vipps-lenken til FTBB.

© 2026 Foreldre til blinde barn (FTBB). Gjengivelse er tillatt ved kildehenvisning.